

Effectief communiceren (4) Stemadvieshulpen onder de loep

De Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) investeert 2 miljoen euro in negen onderzoeken naar begrijpelijke taal. In een serie artikelen besteedt *Tekstblad* aandacht aan dit nieuwe onderzoeksprogramma op het snijvlak van taal en communicatie, maar ook van wetenschap en maatschappij.

In deze aflevering deel 4: stemadvieshulpen.

BREGJE HOLLEMAN

is senior docent/onderzoeker aan de Universiteit Utrecht. Ze is gespecialiseerd in gestandaardiseerde opinievragenlijsten.

NAOMI KAMOEN

is docent aan de Universiteit van Tilburg. Ze promoveerde vorig jaar op het proefschrift *Positive versus Negative: A cognitive perspective on wording effects for contrastive questions in attitude surveys* aan de Universiteit Utrecht.

JASPER VAN DE POL

studeerde sociologie aan de Universiteit Utrecht en werkt nu aan de Universiteit van Amsterdam aan het NWO-project *Voting Engagement Tools (VETs) as political decision aids. Effects on political literacy and political attitudes*.

CLAES DE VREESE (UVA)

is hoogleraar politieke communicatie aan de UvA, bij de afdeling Communicatiewetenschap.

Het Nederlandse politieke veld was tot in de jaren zestig van de vorige eeuw een van de meest stabiele van Europa. Kiezers stemden traditioneel en binnen hun eigen zuil. Tegenwoordig is dat anders. Kiezers wisselen per verkiezing van partij en bepalen hun stemvoorkeur steeds meer op het laatste moment (Adriaansen, Van Praag & De Vreese 2011). Als ze bij elke verkiezing opnieuw beslissen wat te stemmen, hebben ze het in een meerpartijdemocratie zoals de Nederlandse niet gemakkelijk. Waarop moeten ze hun stem baseren?

Een groot deel van de Nederlandse bevolking baseert de keuze voor een partij (mede) op uitkomsten van een stemhulp, zoals *StemWijzer* en *Kieskompas*. Deze bieden in feite opsommingen van partijstandpunten over verschillende beleidsthema's. Op basis van de reacties van stemhulpgebruikers op deze stellingen geeft de stem-

hulp aan met welke partijen de invuller de meeste overeenkomsten vertoont (*StemWijzer*) of wat de eigen positie is in het Nederlandse politieke landschap (*Kieskompas*). Stemhulpen willen echter méér: ze streven ernaar gebruikers op een gemakkelijke en snelle manier kennis te laten maken met politieke kwesties, om daarmee hun interesse in en hun begrip van de politiek te vergroten. Dit zou de opkomst bij verkiezingen kunnen verhogen en mensen kunnen motiveren om zich, na het invullen van de stemhulp, verder in de politiek en de standpunten van partijen te verdiepen (Cedroni & Garzia 2010).

De effecten van politieke stemhulpen

Tijdens elk van de vorige landelijke verkiezingen in Nederland (2006, 2010 en 2012) gebruikten ongeveer 6 miljoen kiezers een stemhulp. De populariteit van deze instrumenten impliceert een grote mogelijke invloed ervan op het politieke landschap. Toch is er nauwelijks empirisch onderzoek naar stemhulpen gedaan. Welke mensen gebruiken ze, en hoe? Bedienen stemhulpen, bijvoorbeeld, vooral de politiek geïnteresseerde burgers van een stemadvies? Of bereiken ze juist die burgers die weinig kennis van en interesse in de politiek hebben? En hoe gaan verschillende groepen stemhulpgebruikers om met de verkregen

uitkomsten? Leiden stemhulpen tot een groter begrip van de politiek en een verhoogde motivatie om te gaan stemmen, of vervullen ze veel meer een entertainment-functie? Zijn het gewoon grappige, maar verder inhoudelijk onbelangrijke testen? Deze onderzoeksvragen staan centraal in het VAVI-project (Voting Advice Via Internet), gestart op 1 september 2012 en gefinancierd in het kader van het 'Begrijpelijke Taal'-programma van NWO. In dit project werken de Universiteit Utrecht en de Universiteit van Amsterdam samen met maatschappelijke partners, zoals *Kieskompas*, de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) en de gemeente Utrecht. Doel: een dieper inzicht in het gebruik en de effecten van politieke stemhulpen.

Meer inzicht in de politiek?

In het VAVI-project doen we onderzoek om erachter te komen wie de gebruikers van stemhulpen in Nederland zijn, hoe ze de stellingen in de stemhulp begrijpen, en hoe ze het verkregen stemadvies interpreteren. Tijdens de laatste verkiezingen (2012) hebben we al enkele beschrijvende studies uitgevoerd. Zo hebben we alle *Kieskompas*-gebruikers meteen na hun gebruik van de stemhulp in een pop-up vragenlijst aangeboden. Daarin vroegen we naar hun motieven om deze stemhulp te gebruiken en de mate waarin ze zelf vonden dat de stemhulp hun inzicht in de politiek had vergroot. Aan dezelfde groep gebruikers stelden we deze vragen direct na de verkiezingen opnieuw. Analyse van deze data liet (onder andere) zien dat 35% van de *Kieskompas*-gebruikers direct na het invullen van de stemhulp al een vergroot begrip ervaart. Na de verkie-

zingen bleek dit percentage zelfs te zijn gestegen tot ongeveer 55%. Dat geeft naar alle waarschijnlijkheid aan dat *Kieskompas*-gebruikers op basis van het stemadvies meer informatie over politieke partijen en hun standpunten opzoeken.

Negatieve versus positieve vragen

In een andere, meer kwalitatieve studie rondom genoemde verkiezingen hebben we een kleine groep gebruikers van stemhulpen geobserveerd terwijl ze hardop werkend met de stemhulp bezig waren. Deze studie heeft veelbelovende resultaten opgeleverd, onder andere met betrekking tot mogelijke verbeterpunten in concrete vormgevingskeuzes van het instrument. Zo bleek bijvoorbeeld dat een deel van de *Kieskompas*-gebruikers niet weet hoe ze het berekende resultaat, hun eigen positie in het politieke landschap, verder kunnen analyseren.

Naast dit beschrijvend onderzoek doen we in het VAVI-project ook toetsend onderzoek. In experimentele studies onderzoeken we de effecten van verschillende vorm- en inhoudskenmerken van stemhulpen. Inmiddels hebben we, op kleine schaal, de effecten van twee van dit soort variaties onderzocht, beide op het terrein van *framing*. Het ging om de effecten van vraagpolariteit ('Het begrotingstekort mag meer dan 3% bedragen' versus '... mag niet meer dan 3% bedragen') en om effecten van issue-framing (staat een vraag over het afschaffen van de studiebeurs bijvoorbeeld onder het kopje 'Onderwijs' of onder het kopje 'Financiën'). De resultaten van deze verkenningen zijn vergelijkbaar met de effecten die in andere domeinen worden gerapporteerd: stemhulpgebruikers antwoorden vaker 'oneens'

op negatief gestelde vragen, dan 'eens' op equivalente positieve vragen. De mening van stemhulpgebruikers over een issue lijkt dus positiever wanneer de vraag negatief wordt gesteld (vergelijk onderzoek naar valence framing in gewone vragenlijsten, bijv. Kamoen, Holleman & Van den Bergh 2007). Voor het effect van issue framing geldt dat stemhulpgebruikers soms 'sociaal' gaan antwoorden als er een sociaal kopje boven de vragen staat. Voorbeeld: als een vraag over het afschaffen van de studiebeurs onder het kopje 'Financiën' gepresenteerd staat, zijn stemhulpgebruikers vaker voor het afschaffen van de studiebeurs dan wanneer dezelfde vraag onder het thema 'Onderwijs' staat.

In vervolgonderzoek zullen we de genoemde effecten van framing diepgaander onderzoeken. Hoe is de keuze voor de formulering van de stellingen in de stemhulp verbonden aan de framing van het issue in het politieke debat op dat moment? En in welke mate heeft het gekozen frame van een issue ook invloed op het *begrip* van de politieke kwesties? Met al deze vervolgonderzoeken hopen we meer inzicht te krijgen in de bedoelde en onbedoelde effecten van stemhulpen, en indien nodig, bij te dragen aan een verbeterd ontwerp van stemhulpen. We nodigen iedereen die interesse heeft uit, mee te denken over deze onderwerpen via onze website: <http://vavi.wp.hum.uu.nl/>. ■

Literatuur
Adriaansen, M., Van Praag, P., & De Vreese, C. H. (2011). *Substance matters. How news content can reduce political cynicism*. *International Journal of Public Opinion Research*, 22, 433-457.
Cedroni, I., & Garzia, D. (Eds.). (2010). *Voting Advice Applications in Europe: The State of the Art*. Napoli: ScriptaWeb.
Kamoen, N., Holleman, B.C., & Van den Bergh, H. (2007). *Hoe makkelijk is een niet-moelijke tekst? Een meta-analyse naar het effect van vraagformulering in tekstevaluatieonderzoek*. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 29, 314-332.